

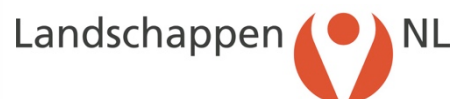
BOERENNATUUR.NL

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

PROTOCOL BEHEERMONITORING WEIDEVOGELS

HERZIENE VERSIE MAART 2017

DIT PROTOCOL IS MEDE EEN PRODUCT VAN:

Het protocol in kort bestek

Een professioneel opgezette beheermonitoring is van groot belang om te weten of het gevoerde beheer tot de gewenste resultaten leidt. Pak de beheermonitoring daarom serieus op en in samenspraak met vrijwilligers(organisaties).

Organisatie van de beheermonitoring

- Benader in een vroeg stadium de provinciale en lokale vrijwilligers(organisaties) en betrek hen nauw bij het opstellen van het monitoringsplan. Inventariseer samen met hen welk deel van de huidige vrijwilligers in staat en bereid is (delen van) de monitoring uit te voeren. Zijn er onvoldoende vrijwilligers actief, organiseer dan – samen met provinciale en lokale organisaties – een wervingscampagne en eventueel cursussen. Levert de werving onvoldoende op, dan kunnen uiteraard ook veldmedewerkers of externe bureaus de beheermonitoring uitvoeren.
- Neem daarbij ook mee of het beheerplan zich naast weidevogels richt op andere leefgebieden (bijv. natte dooradering als sloten en oevers) die een geheel andere beheermonitoring vereisen.
- Gebruik voor de invoer van gegevens één van de voor vrijwilligers vertrouwde databases van LandschappenNL of BFWW (legsels, *quick scan* en BTS-tellingen) of Sovon (BMP).

Bijsturen van beheer: de quick scan beheermonitoring (QBM)

De *quick scan* is bedoeld om snel een beeld te krijgen van de aanwezigheid van de vogels om zo nodig het beheer te kunnen bijsturen (met bijv. last-minutebeheer). Kom samen met de betrokkenen tot de volgende werkwijze:

- kies delen van het werkgebied waar je – op basis van voorgaande jaren – vogels verwacht, en in ieder geval ook de gebieden waar nog geen contracten liggen met een uitgestelde maaidatum. Dit kunnen delen van een polder of bedrijf zijn. Heb daarbij speciale aandacht voor gebieden waar geen vrijwilligers actief zijn (of boeren zelf registreren) en er dus geen informatie beschikbaar is;
- realiseer in april twee veldbezoeken aan deze deelgebieden en probeer op basis van het gedrag te bepalen of en (globaal) waar weidevogels broeden;
- maak een grove schatting van het aantal broedparen op de gemonitorde percelen, zet die op kaart en in de database (duidelijk herkenbaar als QBM-waarnemingen in de database van LandschappenNL), zodat de gebiedscoördinator ze direct ter beschikking heeft;
- controleer later in het seizoen alle maaidatumpercelen enkele dagen voor de maaidatum op de aanwezigheid van late legsels en kuikens (t.b.v. last-minutebeheer).

De *quick scan* is vrij grof en stelt niet zulke hoge eisen aan de tellers; belangrijkste kwaliteiten zijn soortenkennis en het vermogen om het broedgedrag te herkennen en interpreteren. Op bedrijven met vrijwilligers zal een groot deel van hen in staat zijn om tijdens reguliere veldbezoeken selectief ook (desnoods met wat bijscholing) de *quick scan* uit te voeren.

Voor het meten van effectiviteit en het jaarlijks bijstellen van beheer: BTS-tellingen

De combinatie van een broedpaartelling eind april, begin mei en een gezinnentelling (alarmtelling van grutto en eventueel wulp) eind mei, begin juni maakt het mogelijk om een inschatting te maken van de reproductie van deze soorten en zo een indicatie te krijgen van de effectiviteit van het beheer:

- deel in overleg met de betrokken organisaties de gebieden met weidevogelcontracten op in vast begrensde telgebieden. Maak daarbij gebruik van natuurlijke barrières (brede wegen en waterlopen, spoorlijnen, bebouwingslinten). Als zulke natuurlijke begrenzingen ontbreken, bekijk dan - op basis van ervaringen van voorgaande jaren - of meerdere aaneengesloten percelen zonder vogels ook als grens kunnen dienen. Kies de gebieden waar mogelijk zo dat de in- en uitstroom van gruttoparen met niet vliegvlugge jongen minimaal is;
- voer de broedpaartelling uit in de week nadat het eerste grutto-ei is uitgekomen (doorgaans eind april, begin mei) en voer de gezinnentelling uit binnen een week nadat het eerste gruttojong vliegvlug is (doorgaans eind mei, begin juni). Kies de datum op basis van de vraag of je gebied altijd vroeg of laat is en of het broedseizoen in het betreffende jaar vroeg of laat is. Dit op basis van de datumgegevens over nestvondsten in de databases. De homepage van de database van LandschappenNL geeft sinds 2017 een indicatie voor de beste telperiode voor vroege en late gebieden.

Voor een betere interpretatie van de BTS-tellingen: registreer de kruidenrijkdom van het grasland op basis van de classificatie in bijlage 2.

Strategie beheermonitoring

Ideaal is om in zoveel mogelijk telgebieden een BTS-telling uit te voeren, zeker in het eerste jaar (als 'nulmeting'). Daar waar geen BTS-telling wordt uitgevoerd, wordt waar nodig een *quick scan* gedaan. Tel in de daaropvolgende jaren weer zoveel mogelijk gebieden met de BTS-methode, maar in ieder geval jaarlijks het weidevogelrijkste telgebied en zoveel mogelijk andere gebieden (prioritering op basis van dichtheid). Zorg er voor dat aan het eind van de beheerperiode alle gebieden minimaal één keer zijn geteld. Bij gebrek aan telcapaciteit kan dus worden bespaard op het aantal telgebieden, met name de eerste jaren.

Toelichting bij het protocol beheermonitoring weidevogels

Voor een algemene toelichting op de drie protocollen voor de beheermonitoring verwijzen we naar het document *Toelichting product protocollen beheermonitoring*. Hierna geven we een nadere toelichting op het protocol voor weidevogels waarvan op pagina 1 een samenvatting is gegeven.

Vooraf: wat is er nieuw in deze herziene versie?

Dit protocol is een herziene versie van het protocol dat SCAN in maart 2015 uitbracht. Er zijn geen veranderingen doorgevoerd in de methode van tellen; het is juist van groot belang dat dit van jaar op jaar op dezelfde manier gebeurt. Wat is er dan wel veranderd?

- *De instructie voor de zogeheten quick scan (§ 2), bedoeld om in het vroege voorjaar snel een beeld te krijgen van de aanwezigheid van vogels, is op onderdelen aangescherpt. In de praktijk bleek dat de instructie niet goed aansloot bij de praktijk. De aanscherpingen betreffen de keuze van de te monitoren percelen en de relatie tot de BTS-tellingen.*
- *Ook de instructie voor de BTS-tellingen (§ 3) is aangescherpt. Zo zijn de optimale startdata van de tellingen aangepast, zodanig dat de late binnenkomers minder snel worden gemist. Nieuw is dat het invoersysteem van LandschappenNL sinds dit jaar advies geeft voor de beste perioden voor BTS-tellingen in vroege en late gebieden. Ook is het advies voor de looproute in beide ronden nu uniform.*
- *De tabel met de telperioden van een groot aantal soorten (voorheen bijlage 2) is geschrapt. In de praktijk worden toch vooral de ‘grote vijf’ geteld.*
- *De instructie voor een eventuele fasering van de beheermonitoring, ook onderdeel van een apart protocol, is nu integraal in het protocol opgenomen (§ 5).*
- *De informatie over de invoer en verwerking van telgegevens is geactualiseerd (§ 7). Zo is er een nieuw invoerportaal en wordt er vooralsnog niet gewerkt aan een Weidevogel Informatie Portaal waarin alle gegevens samenkomen.*

1. Beheermonitoring en doelsoorten

De noodzaak en de wijze van beheermonitoring hangen uiteraard af van de soorten waarop het beheer zich richt:

- De index bevat voor het leefgebied open grasland 21 soorten, waarvan 20 vogels en één zoogdier (de Noordse woelmuis) – zie **bijlage 1**.
- Wanneer we kijken naar de provinciale Natuurbeheerplannen, hebben de provincies zelf nog tientallen soorten aan de lijsten van doelsoorten toegevoegd. Wellicht wordt een deel daarvan (de soorten die meerdere provincies belangrijk vinden) alsnog toegevoegd aan de landelijke lijst. Met de provinciale soorten hebben we in dit protocol geen rekening gehouden. Kijk dus eerst in het Natuurbeheerplan welke ‘regionale specialiteiten’ de provincie in petto heeft.
- Anderzijds is in samenspraak tussen provincie en collectief een selectie van soorten gemaakt waarop het collectief zijn gebiedsaanvraag baseert. Dit leidt juist weer tot een inperking van het aantal (doel)soorten. Niet alle soorten hoeven dus in elk gebied te worden gemonitord.

We laten de Noordse woelmuis hier buiten beschouwing; deze soort komt bij het leefgebied ‘natte dooradering’ terug, is daar beter op zijn plaats en zal vanuit dit leefgebied worden gemonitord. We spitsen ons toe op de vogels. Deze vallen grofweg uiteen in vijf groepen:

- a. De steltlopers zoals Kievit en grutto, de meest gangbare weidevogels. Het protocol richt zich het sterkst op deze groep, omdat we verwachten dat de meeste graslandcollectieven deze tot speerpunt kiezen in hun gebiedsaanbod. De steltlopers zijn ook het makkelijkst te monitoren, vooral waar het gaat om broedpaartellingen en bij de grutto ook het voortplantingsresultaat.
- b. De zangvogels zoals gele kwikstaart, graspieper en veldleeuwerik. Ook hiervoor biedt het protocol handvatten.
- c. De eenden (de index noemt slobeend en zomertaling). We verwachten niet dat veel collectieven deze soortgroep als speerpunt zal opnemen, maar bij de broedpaartellingen die we verderop voorstellen kunnen ze relatief gemakkelijk worden meegenomen.
- d. De boombroeders die in grasland foerageren, zoals roek, torenvalk, houtduif en kramsvogel. We gaan er van uit dat maar weinig collectieven in graslandgebied zich in hun beheer zullen richten op het creëren van voedselbiotoop voor deze soorten. Daarom laten we ze hier achterwege; ze komen in het protocol voor natte en droge dooradering aan de orde.
- e. Twee wintergasten: kleine zwaan en rotgans. Hierop richt het protocol zich niet, maar we kunnen er op deze plek het volgende over zeggen. Als er collectieven zijn die sturen op het voedselaanbod voor wintergasten, zijn de reguliere (maandelijke) wintertellingen wellicht niet voldoende. Afhankelijk van wat je precies wilt weten, kunnen frequentere tellingen nodig zijn om iets over het effect van de maatregelen te kunnen zeggen.

2. Sturing op beheer: de quick scan beheermonitoring (QBM)

Met de *quick scan* beheermonitoring kan het collectief vroeg in het seizoen in beeld krijgen waar de vogels zitten per deelgebied of groep van percelen. De *quick scan* heeft twee doelen:

- beoordelen of de beheercontracten op de juiste plekken liggen en of er voldoende kuikenland is gecontracteerd;
- beoordelen of er (veel) vogels zitten buiten de gecontracteerde percelen. Zo ja, dan kunnen via flexibel beheer of last-minutebeheer aanvullende contracten worden gesloten.

De *quick scan* vereist alleen een zo goed mogelijke inschatting van de aantallen (geen, weinig, veel, enz.), maar is minder nauwkeurig dan de BTS-tellingen (zie §3). Hij vraagt geen nauwkeurige, maar een globale plaatsbepaling (welk perceel?) en een globale aantalsbepaling. De *quick scan* richt zich vooral op de gemakkelijk te inventariseren steltlopers onder de weidevogels: Kievit, grutto, tureluur, scholekster en wulp, maar kan zich desgewenst – mede afhankelijk van de doelsoorten die het collectief heeft geselecteerd – ook op andere soorten (bijv. zangvogels, eenden) richten.

In gebieden waar geen gebiedsdekkende BTS-tellingen plaatsvinden, zal de *quick scan* vaker nodig zijn dan in gebieden met BTS-tellingen. In het laatste geval kan de BTS-informatie uit de april-ronde in beginsel de gewenste informatie opleveren, mits die informatie snel genoeg beschikbaar is.

Keuze van locaties voor de *quick scan*

- Jaarlijks toepassen van de *quick scan* op het gehele werkgebied van het collectief of het gehele leefgebied open grasland is niet nodig. Het gaat er vooral om tijdig de gebieden te onderscheiden waarin beheer nodig is of het beheer moet worden aangepast. Denk daarbij aan de volgende aspecten: waar zitten elk jaar vogels, waar alleen in sommige jaren en waar vrijwel nooit? Besluit op grond daarvan waar een *quick scan* nodig kan zijn.
- Bij contracten met een verlate maaidatum is vooral controle nodig vlak voor de maaidatum.
- Beschikbaarheid van gegevens: in gebieden waar vrijwilligers actief zijn, zijn nestgegevens beschikbaar die een indicatie geven van de vogelrijkdom. Bedrijven zonder vrijwilligers, maar met weidevogels hebben dus een hogere prioriteit;
- Hou rekening met de capaciteit van veldmedewerkers.

Methode

Realiseer in april in ieder geval twee veldbezoeken aan de gekozen deelgebieden (c.q. delen van bedrijven) om de aantallen en verspreiding van de weidevogels in de nestfase in beeld te krijgen. Observeer het betreffende deelgebied (indien mogelijk) vanaf kavelpaden of fietspaden om onnodige verstoring te voorkomen en noteer waar vogelactiviteit wordt vastgesteld. Soms is doorkruisen van percelen onvermijdelijk. Noteer de informatie met de code voor gedragswaarnemingen zoals opgenomen in **bijlage 2**. Probeer de veldbezoeken zoveel mogelijk in te passen in lopende activiteiten van de daar actieve vrijwilligers. Lukt dat niet, dan moeten aparte veldbezoeken plaatsvinden.

Voer in mei/juni waar nodig een snelle scan uit op aanwezigheid van late legsels en/of gezinnen met kuikens op percelen met een maaidatum. Doe dit enkele dagen voor de overeengekomen maaidatum. Zo kan worden bepaald of last-minutebeheer nodig is.

Methode *quick scan* per deelgebied:

1. Definieer de soorten waarop de *quick scan* zich richt.
2. Definieer het te monitoren gebied.
3. Maak een inschatting van het aantal vogels en geef de aantallen zo snel mogelijk door aan de veld-/groeps-/gebiedscoördinator. Gebruik hiervoor bij voorkeur vertrouwde databases zoals die van LandschappenNL en BFVW.

De precieze uitwerking van de *quick scan* is afhankelijk van de grootte van de te monitoren gebieden en de beschikbaarheid en de deskundigheid van vrijwilligers en veldmedewerkers. Maak daarom in samenwerking met de lokale vrijwilligersgroep een uitwerking voor de *quick scan* op basis van het hier beschreven protocol.

Wat te doen met de gegevens?

Op basis van alle verzamelde gegevens maakt het collectief, c.q. de veld- of gebiedscoördinator continu een inschatting of er in elk deelgebied/polder voldoende kuikenland beschikbaar is en of er gebieden zijn waar extra contracten moeten worden gesloten. Als de veldcoördinator meer informatie nodig heeft, kan hij het verzoek doen of opdracht geven tot extra tellingen in mei of juni. De volgende situaties kunnen aanleiding zijn tot extra actie van de gebiedscoördinator:

- de aantallen nesten zijn in april groter dan oorspronkelijk verwacht (probeer extra kuikenland te realiseren, zo lang als nodig);
- het kuikenland is niet goed gesitueerd (verander de situering zo snel als contractueel mogelijk).

3. Bepalen broedsucces en evalueren beheer kwaliteit met BTS-tellingen

Het is zinvol om te weten of het beheer ook effectief is. De beheermonitoring kan daarbij maar een beperkte rol spelen; vaak zal gericht onderzoek nodig zijn. Voor grutto en wulp is naast de aantalsontwikkeling het Bruto Territoriaal Succes (BTS) door middel van BTS-/alarmtellingen een goede graadmeter voor de reproductie. Daarnaast kan registratie van graslandgebruik en kruidenrijkdom (zie § 4) extra inzicht leveren in de relatie tussen beheer en de aanwezigheid van vogels. Deze paragraaf gaat over de methodiek van de BTS-tellingen.

Selectie van telgebieden

Ga bij het kiezen van telgebieden als volgt te werk:

- Deel de gebieden met weidevogels / weidevogelcontracten op in vast begrensde telgebieden. Zorg dat de telgebieden natuurlijke barrières hebben waardoor in- en uitstroom van

gruttogezinnen tot een minimum wordt beperkt. Er is geen vaste richtlijn voor de omvang en het aantal gebieden, maar kies gebieden met minimale in- en uitstroom van vogels, maak voor de begrenzing gebruik van natuurlijke grenzen (wegen, waterlopen) en laat de prioritering van telgebieden mede afhangen van de weidevogeldichtheid.

- Als natuurlijke begrenzingen leiden tot telgebieden die te groot zijn om met de beschikbare vrijwilligers te worden geteld, zal het gebied moeten worden opgesplitst in twee of meer telgebieden. Gebruik daarbij eventueel grote vogelloze delen van gebieden die kunnen dienen als tweederangs natuurlijke grens en sluit daarbij zo goed mogelijk aan bij bestaande indelingen van vrijwilligersgroepen.
- Vul de mate van begrenzing in bij de gebiedsgegevens in de databases. Er wordt onderscheid gemaakt in gebieden zonder in- of uitstroom van gruttogezinnen (categorie A), gebieden met mogelijke in- of uitstroom (B) en gebieden met zekerheid over in- of uitstroom (C).

Benader het uitvoeren van BTS-tellingen vooral pragmatisch en overleg met de vrijwilligersgroep hoeveel telgebieden binnen het collectief met het beschikbare aantal deskundige vrijwilligers kan worden geteld. Dat bepaalt wat je kunt doen in een seizoen; daaruit volgt dan het aantal telgebieden dat je jaarlijks aankunt.

Reproductie meten aan de hand van BTS

De methodiek van de BTS-telling ziet er als volgt uit:

- Een broedparentelling binnen een week na uitkomst van het eerste grutto-ei. Meestal is dat in de periode eind april, begin mei. Deze telling vindt bij voorkeur per gebied in één dag plaats, maar mag over enkele aaneensluitende dagen worden verspreid als dat noodzakelijk is vanwege het weer en/of de omvang van het gebied.
- Een gezinentelling (alarmtelling) vindt plaats in de week nadat het eerste gruttojong vliegvlug wordt. Meestal is dat in de periode eind mei, begin juni. Deze beperkt zich tot de grutto. Gezinnen kunnen zich van dag tot dag sterk verplaatsen. Daarom moet deze telling in een telgebied in één dag worden uitgevoerd.

Hanteer bij beide tellingen vanwege de gewenste vergelijkbaarheid dezelfde looproute. Dat betekent dus bij beide tellingen doorsteken in het gebied zodat er geen broedparen of gezinnen worden gemist.

De juiste teldata kunnen zowel regionaal als per jaar verschillen. De teldata kunnen worden afgeleid uit de datumgegevens van de legfels die de vrijwilligers registreren. Hierbij spelen twee factoren:

- het betreft een 'vroeg' of 'laat' gebied;
- de weersomstandigheden in het voorjaar.

De invoerwebsite van LandschappenNL (<http://inlog.weidevogelbescherming.nl/login>) geeft vanaf 2017 – op basis van eerdere jaren en van de eilegpiek in het betreffende jaar – aan welke telperioden optimaal zijn voor vroege en late gebieden. De database van de BFVW kent deze faciliteit nog niet.

Telfrequentie en -methode

Om iets te kunnen zeggen over de reproductie van de grutto, worden bij voorkeur (meerjarige) meetreeksen verzameld. Zo kan worden beoordeeld of de reproductie toeneemt met de jaren en hoe gebieden zich onderling verhouden. Hoe langer de meetreeks, hoe betekenisvoller de gevonden trend. Het stramien is daarom bij voorkeur als volgt:

- tel in het eerste jaar gebiedsdekkend, als 'nulmeting';
- tel in de daaropvolgende jaren bij voorkeur elk jaar alle telgebieden;
- is daarvoor onvoldoende capaciteit, tel dan de gruttorigkste gebieden elk jaar en de overige telgebieden minimaal één keer per contractperiode. Ter illustratie: heb je tien telgebieden en

kun je er jaarlijks vier tellen, tel dan de twee gruttorijkste elk jaar en tel de andere acht roulerend door de contractperiode heen (steeds twee per jaar).
Werk volgens de handleiding BTS-tellingen zoals die te vinden is op:
http://www.boerenlandvogelsnederland.nl/Uploaded_files/Naslagwerk/handleiding-bts-telling.341c52.pdf. Overleg met de terreinbeherende organisaties (als die eigendommen hebben in het betrokken gebied) of de BTS-telling in gezamenlijkheid kan worden opgepakt. Gebruik voor de invoer van de BTS-gegevens de websites van LandschappenNL of BFWW.

Strategie ten aanzien van *quick scan* en BTS-telling

Het is van belang de keuze van telgebieden en telfrequentie voor de *quick scan* en de BTS-tellingen goed op elkaar af te stemmen. Daarbij kunnen de volgende uitgangspunten worden gebruikt:

- Deel het werkgebied, c.q. de gebieden met weidevogels, op in telgebieden, dit in overleg met lokale en provinciale organisaties.
- Optimaal is: overall BTS-tellingen en overall waar nodig *quick scans*. Als het eerste niet lukt, voer dan waar nodig een *quick scan* uit in de telgebieden waar geen BTS-telling wordt uitgevoerd. Een telgebied zonder BTS én *quick scan* is ongewenst.
- Voer elk jaar een BTS-telling uit in het rijkste telgebied en tel vervolgens ook gebieden met lagere dichtheden of aantallen, in volgorde van afnemende dichtheden en voor zover de telcapaciteit dit toelaat. In zes jaar moet in elk telgebied minimaal één BTS-telling zijn gedaan.

4. Registratie graslandkwaliteit

Informatie over de graslandkwaliteit (in termen van kruidenrijkdom, vochttoestand etc.) is belangrijk:

- om te weten of het beheer ook tot de beoogde biotoop(kwaliteit) leidt;
- om relaties te kunnen leggen tussen gebruik, kwaliteit en vogels.

De registratie kan met mobiele invoer (direct in het veld), maar ook met een formulier waarvan **bijlage 2** een voorbeeld geeft. De registratie strekt zich uit over het gehele (deel)gebied, dus inclusief niet-gecontracteerde percelen. Registratie van andere graslandkenmerken (gebruik als maailand of weiland, graslandvernieuwing etc.) is optioneel.

De ideale inventarisatie ziet er als volgt uit:

- organiseer een aparte inventarisatie rond half april, dus *niet* in combinatie met de vogeltellingen;
- laat deze vanwege de eenduidigheid van noteren bij voorkeur elk jaar uitvoeren door één en dezelfde persoon.

De gegevens kunnen met de codes uit bijlage 2 worden ingevoerd op de reguliere invoerwebsite van LandschappenNL.

De frequentie van registreren is als volgt:

- een 'nulmeting' bij aanvang van de contractperiode;
- een registratie in het laatste jaar van de contractperiode;
- in de tussentijd alleen een meting op plekken waar belangrijke veranderingen worden verwacht of geconstateerd.

5. Fasering van de beheermonitoring

Omdat bij niet alle collectieven de volledige monitoring voorjaar 2016 in de startblokken stond, is besloten (bij wijze van noodoplossing) om fasering van de invoering toe te staan over een periode van maximaal 3 jaar. In 2018 moet de beheermonitoring dus volledig zijn ingevoerd. Anders dan bij de andere leefgebieden zijn er bij weidevogels maar beperkte mogelijkheden voor fasering, wil je een bruikbare set gegevens verzamelen. Gelukkig is bij het weidevogelbeheer de noodzaak van fasering ook minder groot dan bij de andere leefgebieden, omdat de monitoring van weidevogels vaak al redelijk in de steigers staat. De belangrijkste mogelijkheid voor fasering ligt bij de BTS- of alarmtellingen. Als deze in jaar 1 niet volledig in het hele werkgebied kunnen worden uitgevoerd, kan de eerste twee jaar het aantal telgebieden worden verkleind, en wel als volgt:

- tel minimaal enkele gebieden (bijv. minimaal 25% van het beheerde areaal) jaarlijks of minimaal in de jaren 1 (nulmeting), 2, 4 en 6. Alleen zo kan (in een select aantal gebieden) een goede tijdreeks worden opgebouwd;
- voeg in de jaren 2 en 3 gebieden toe aan de selectie totdat het gewenste aantal is bereikt. Ook hiervan ontstaat dan een tijdreeks, zij het een kortere;
- of (niet de eerste voorkeur): tel de overige gebieden roulerend door de jaren heen en zorg dat ze na zes jaar allemaal minimaal eenmaal zijn geteld. Hierdoor ontstaat weliswaar geen tijdreeks, maar wel een beeld van de reproductie door het gebied heen.

6. Organisatie en eisen aan tellers

Organisatie

Tips voor de organisatie van de beheermonitoring:

- in veel gevallen zal er voor de monitoring vanwege de kosten worden gekeken naar uitvoering door vrijwilligers. Zoek daarom in een vroeg stadium contact met actieve vrijwilligers(groepen) en hun coördinerende organisatie. In veel weidevogelgebieden zullen die contacten er al zijn, in sommige gebieden zullen ze moeten worden gelegd of verstevigd;
- als er nog geen vrijwilligers actief zijn, probeer ze dan – bij voorkeur samen met provinciale vrijwilligersorganisatie – te werven;
- uiteraard kan de monitoring ook worden uitbesteed aan een gespecialiseerd bureau. Hoewel het werk van vrijwilligers ook niet kosteloos is (zie § 8), is uitbesteding vaak aanmerkelijk prijziger, maar wellicht ook ‘zekerder’ waar het gaat om een juiste uitvoering;
- het systematisch inventariseren van vogels gaat verder dan louter het zoeken en beschermen van legsels. Bespreek met de vrijwilligers en hun coördinerende organisaties welke eisen hieraan worden gesteld (zie verderop in deze paragraaf), welk deel van de vrijwilligers hieraan al voldoet en welke deel extra scholing nodig heeft. Hou daarbij ook voor ogen in welk type werk de vrijwilliger zelf de meeste aardigheid heeft. Met andere woorden: kijk of de ‘beschermers’ ook ‘tellers’ willen worden;
- betrek bij het overleg ook de monitoringsactiviteiten voor soorten van andere leefgebieden dan open grasland voor weidevogels. Als het collectief naast weidevogels bijvoorbeeld ook ecologisch sloot- en oeverbeheer in zijn beheerplan heeft opgenomen, vergeet dit weer andere monitoringskwaliteiten;
- stel samen met de vrijwilligers en hun coördinerende organisatie een wervings- en scholingsprogramma op en een aanpak voor de beheermonitoring (*quick scan*, broedpaar- en gezinstellingen).

Eisen aan tellers in het kader van de *quick scan*

De eisen aan de tellers in het kader van de *quick scan* zijn wat minder specialistisch dan voor degenen die de broedpaar- en alarmtellingen uitvoeren. Daarom beschrijven we ze hier apart:

- kennis van weidevogels: welke soort is het?
- kennis van vogelgedrag: onderscheid kunnen maken tussen weidevogels die wel en niet (doortrekkende, niet broedende weidevogels) zijn gebonden aan het gebied;
- in staat zijn tot een vrij grove aantalschatting. Bijvoorbeeld op perceelniveau kunnen zeggen: hier broeden 3-6 paar grutto's.

Waarschijnlijk kan de *quick scan* door een groot deel van het huidige vrijwilligersbestand worden uitgevoerd, omdat deze telling goed aansluit op wat ze vaak al doen. Aandachtspunt is dan wel dat ze hun telmethode moeten aanpassen: ze moeten in april tweemaal het gehele bedrijf tellen (en zich niet alleen richten op de percelen met vogels). Ook moet goed worden gekeken hoe de werkgebieden van de verschillende vrijwilligers(groepen) zich verhouden tot de telgebieden die voor de *quick scan* worden geselecteerd.

De benodigde vaardigheden kunnen eventueel vooraf getoetst worden via een website of worden opgefrist door middel van een korte cursus. Nieuwe vrijwilligers kunnen zich door middel van een basiscursus *Vogels herkennen* de vereiste kennis eigen maken.

Eisen aan tellers in het kader van de broedparen- en gezinnetellingen

De eisen aan de tellers in het kader van de broedpaar- en alarmtellingen gaan verder:

- kennis van vogels: welke soort is het?
- kennis van vogelgedrag: kunnen bepalen in welke fase van de voortplanting de vogel zich bevindt op basis van het gedrag dat de vogel vertoont (conform BMP-codes);
- vaardigheid om bij relatief hoge dichtheden snel en adequaat een aantalsbepaling per gedragstype te kunnen uitvoeren;
- adequate plaatsbepaling van (o.a. opvliegende) vogels;
- goede fysieke gesteldheid (er moet veel worden gelopen).

Deze kwaliteiten zijn aanwezig bij een (kleiner) deel van het huidige vrijwilligersbestand; er zullen nog veel nieuwe deskundige tellers moeten worden geworven en opgeleid. Ook veldmedewerkers van collectieven kunnen zich via een opleiding de vereiste deskundigheid eigen maken. Daarnaast betekent deelname aan deze tellingen dat vrijwilligers hun werkgebied opschalen van bedrijfsniveau naar gebiedsniveau.

Wervings- en scholingsplan

Een goede beheermonitoring vereist in veel gevallen:

- a. Een toename van het aantal vrijwilligers, of in ieder geval van het aantal 'tellers'.
- b. Opleiding / bijscholing van een deel van de vrijwilligers. Bijvoorbeeld op het gebied van:
 - herkennen van gedragskenmerken, tellen van eenden en zangvogels;
 - uitvoeren van de *quick scan*;
 - uitvoeren van broedpaar- en gezinstellingen.
- c. Extra taken voor vrijwilligers (bijv. tellen in een groter gebied, inventariseren van andere leefgebieden dan grasland, zoals sloten en oevers).

Hiervoor wordt momenteel – getrokken door LandschappenNL en Sovon – een landelijk wervings- en opleidingsplan opgesteld. Dat bestaat uit een tweetrapsraket:

- landelijk: opleiden van 'docenten';
- in de regio: cursussen algemene bescherming, uitvoeren *quick scan* en uitvoeren broedpaar- en gezinstellingen.

Het tweede deel vindt bij voorkeur op maat gesneden plaats op het niveau van het collectief, of – bij

zeer grote collectieven – op het niveau van één of meer ANV's. Goede samenwerking tussen collectief en de landelijke en provinciale organisaties die vrijwilligers coördineren is hierbij cruciaal. Streven is om de wervings- en scholingsactiviteiten op zijn minst deels extern te laten medefinancieren.

7. Toeleveren en beschikbaarheid van gegevens

Het is van belang dat de gegevens die voor de *quick scan* worden verzameld direct in het veld (mobiele invoer) of direct na het veldbezoek worden ingevoerd en zo snel mogelijk bij de veldcoördinator terechtkomen. Voor de vrijwillige weidevogelbescherming beheert LandschappenNL het invoerportaal Boerenlandvogelmonitor (<http://inlog.weidevogelbescherming.nl/login>), waarin veel plaatselijke groepen hun gegevens invoeren, in Friesland heeft de BFVW een eigen invoerportaal (via <http://www.bfvwregistraasje.frl>). Ook de BTS-telgegevens kunnen in de reguliere databases van LandschappenNL en BFVW worden ingevoerd. Direct vanuit het veld invoeren in de database van LandschappenNL kan via <http://m.weidevogelbescherming.nl>. De BFVW heeft daarvoor een eigen *app* laten ontwikkelen.

In veel gebieden vinden ook tellingen plaats ten behoeve van de **beleidsmonitoring**. In een aantal gebieden zijn afspraken gemaakt over het gebruik van die gegevens voor de beheermonitoring. Het kan dus nuttig zijn om vooraf te verkennen wat er binnen het werkgebied al aan tellingen wordt uitgevoerd en om contact op te nemen met de uitvoerende instantie(s).

Naast het belang van de gegevens (met name de *quick scan*) voor de veldcoördinator (bijsturen van het beheer tijdens het seizoen) is het van belang om ze regelmatig – in gezamenlijkheid met de vrijwilligers – te publiceren en om ze te gebruiken in de terugkoppeling met boeren en vrijwilligers.

8. Kosten

De kosten van de beheermonitoring zijn tevoren lastig in te schatten, omdat ze sterk afhankelijk zijn van de manier waarop de monitoring wordt georganiseerd en van de beschikbaarheid en kwaliteit van vrijwilligers. Uitgaande van monitoring door vrijwilligers is er sprake van twee soorten kosten:

- a. Eenmalige kosten voor bijvoorbeeld het werven en opleiden van tellers en het beschikbaar stellen van materieel (kijkers, applicaties voor mobiele invoer etc.). Deze kosten kunnen waarschijnlijk voor een deel extern worden gefinancierd.
- b. Structurele kosten voor de coördinatie van de tellers en het actueel houden van hun kennis. De coördinatiekosten verschillen per gebied. Laten we de kosten van de bestaande meetnetten (BMP) buiten beschouwing, dan kost een broedpaar- en gezinstelling bij uitvoering door professionals € 4,- per ha (informatie Sovon) en bij uitvoering door vrijwilligers misschien de helft daarvan. Daarbij komen de (lagere) kosten van de *quick scan*. Begrotingen per regio in overleg met vrijwilligers en hun coördinerende organisaties moeten een scherper beeld opleveren. BoerenNatuur.nl schat in dat de kosten zouden moeten kunnen uitkomen rond de 1% van de 'omzet' aan beheer. Als de begroting niet past binnen het bedrag dat het collectief voor beheermonitoring heeft uitgetrokken, probeer dan met de vrijwilligersorganisatie tot een aangepaste, maar niettemin zinvolle aanpak te komen.

Bijlage 1. Doelsoorten graslandfauna volgens de index ANLB 2016

	weidevogelgrasland open landschap	weidevogelland met riet en opgaande begroeiing	open grasland met overwinterende vogels (niet-broedvogels)
watersnip	+		
grutto	+		
kievit		+	
scholekster		+	
slobeend	+		
wulp		+	
tureluur	+		
zomertaling	+		
kemphaan	+		
gele kwikstaart	+		
graspieper		+	
veldleeuwerik	+		
kwartelkoning	+		
roek		+	
torenavk		+	
houtduif		+	
kramsvogel		+	
spreeuw		+	
kleine zwaan			+
rotgans			+
Noordse woelmuis		+	

Bijlage 2. Voorbeeld van notatie alarmtellingen en graslandkwaliteit

De notatie van gedragswaarnemingen kan het beste plaatsvinden zoals LandschappenNL en BFVW dat in hun systeem hebben zitten. voor het meest gebruikte systeem (van LandschappenNL) is dat als volgt:

Vogelsoorten

Ki: kievit

Gr: grutto

Sc: scholekster

Tu: tureluur

Wu: wulp

Gedragscode

Code	Omschrijving
01	Individu
02	Paar
03	Territoriaal
04	Nestindicerend
05	Nestlocatie
06	Alarmerende vogel(s) met jongen
07	Vliegvlug jong
08	Kuiken 0 tot 10 dagen
09	Kuiken 10 tot 20 dagen
10	Kuiken 20 dagen tot vliegvlug

Notatie kruidenrijkdom

KR1: kruidenarm: eenvormig grasland, vaak met vooral Engels raaigras en vrijwel geen kruiden.

KR2: matig kruidenrijk: vooral grassoorten, maar hier en daar ook paardenbloem, scherpe boterbloem en soms in de greppelkant pinksterbloem.

KR3: kruidenrijk: bloemrijk en kleurrijk met ook volop veldzuring en pinksterbloem over het hele perceel.